

Universitat de València

Grau en Filosofia

Història de la filosofia antiga I, grup B
Curs 2017-2018, 1er Quadrimestre

Material docent
Prof. Sergi Rosell

Nota: Aquest material està pensat per ser usat pel professor i els estudiants en les classes d'aquesta assignatura. Pot contenir algunes errades, que caldrà corregir en futures versions, així com algunes inexactituds, que poden ser simplificacions intencionades i pedagògicament útils. Es recomana a altres professors/es interessats/ades a fer servir aquest material en les seues classes que en facen una revisió personal i una adaptació a les seues necessitats docents.

València, setembre de 2017
Publicat online en setembre de 2018

[Creative Commons Attribution Share-Alike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) (CC-BY-SA-4.0)

Història de la filosofia antiga I, grup B

Curs 2017-2018, 1er Quadrimestre

Prof. Sergi Rosell

1. Resum

La matèria d'Història de la Filosofia Antiga aborda quatre etapes fonamentals de la Filosofia Antiga, incidint especialment en els problemes centrals d'aquestes etapes i en els autors i textos més significatius i representatius. En Història de la Filosofia Antiga I s'abordarà, en concret, el pensament grec fins al inici de l'època clàssica.

L'alumnat és introduït en la filosofia antiga a través d'exposicions temàtiques del professor, de la lectura de textos cabdals d'aquesta època i de bibliografia secundària bàsica, de la discussió crítica en classe i de la realització d'assaigs argumentatius.

Cal motivar i incentivar l'alumne perquè, a partir dels coneixements adquirits i del material proporcionat, i d'acord amb els seus interessos i itinerari curricular personal, continue aprofundint en els coneixement filosòfic d'aquesta època.

2. Objectius de l'aprenentatge

- A. Introduir a l'alumnat al context de gènesi del pensament filosòfic occidental.
- B. Donar a conèixer els principals textos, autors, teories i corrents de la filosofia grega.
- C. Treballar directament alguna de les fonts filosòfiques més significatives d'aquest període i ser capaç de comprendre-les, interpretar-les i analitzar-les críticament.
- D. Descobrir els principals problemes filosòfics que durant aquesta època es plantejaren i relacionar-los amb els principals esdeveniments i característiques de la seua època.
- E. Ajudar l'estudiant a adquirir claus hermenèutiques des d'on interpretar els textos més importants de la filosofia grega.
- F. Desenvolupar les habilitats analítiques i d'escriptura en connexió amb la millora de la comprensió i capacitat d'articular idees abstractes i de l'habilitat d'interpretar textos d'altres èpoques.
- G. Desenvolupar una aproximació crítica a les idees filosòfiques d'aquesta època, tant en discussió oral com en treballs escrits, a través d'exercicis de crítica o defensa de posicions, tesis i arguments fonamentals del període.
- H. Que l'estudiant pugui reflexionar sobre el procés formatiu en què es troba i orientar-se en el seu futur professional, a partir d'elements aportats per l'assignatura.

3. Descripció de continguts

Tema 1. Introducció a la filosofia grega. Filosofia i història de la filosofia. Historiografia de la filosofia: enfocaments i gèneres. Períodes i escoles.

Tema 2. El pensament prefilosòfic grec.

-Homer. L'ètica homèrica: l'ideal aristocràtic. Els déus i el món homèric. Zeus i l'ordre còsmic. Unitat psicossomàtica i mort en Homer. L'ampliació del marc moral en l'*Odissea*.

-Hesíode. La *Teogonia*. El *khaos*. Personificació i elements racionalitzadors. La moral en *Els treballs i els dies*.

-L'orfisme. Cosmogonia. Ànima i reencarnació.

-Vers la filosofia. Abandó de la personificació. Racionalitat i irracionalitat. Canvis sociopolítics.

Els filòsofs presocràtics. Les fonts de la filosofia presocràtica. Plantejament general.

Tema 3. L'escola de Milet. Tales de Milet. Anaximandre. Anaxímenes. Balanç.

Tema 4. El pitagorisme. Pitàgores de Samos. El pitagorisme antic. Ciència i mística.

Tema 5. Heràclit d'Efes. El logos i la doctrina dels contraris. Cosmologia. El coneixement i l'ànima. Ètica i política.

Tema 6. Xenòfanes. Filosofia de la religió. Epistemologia.

Tema 7. Els filòsofs d'Elea. Parmènides: la via de la veritat i la via de l'opinió. Les paradoxes de Zenó d'Elea. Melís.

Tema 8. Els pluralistes. Empèdocles. Anaxàgores. Els atomistes: Leucip i Demòcrit.

Els sofistes

Tema 9. Concepte, educació i retòrica. El concepte de sofista. Principals sofistes. Educació i *areté*. Llenguatge i retòrica. Hostilitat contra la sofística.

Tema 10. Tòpics sofístics. L'antítesi *nomos/physis*. Protàgores i el relativisme. Crítiques de la religió tradicional: agnosticisme i ateisme.

4. Metodologia docent

Classes teòriques. Hi haurà dues hores de classes teòriques a la setmana que impartirà el professor i en les quals es plantejaran qüestions i s'animarà els alumnes a intervenir. En l'Aula Virtual hi haurà disponibles materials bàsics o complementaris, alguns dels quals caldrà llegir prèviament a la sessió corresponent, segons s'indique.

Classes pràctiques. Per a cada sessió pràctica es fixarà un o més textos, bé siguin fonts clàssiques, fragments, comentaris antics o articles contemporanis. Els estudiants hauran de llegir prèviament el text i preparar-se per a discutir-lo críticament en classe. També es plantejaran activitats escrites, algunes voluntàries i altres obligatòries.

Activitats voluntàries. Seguint la idea metodològica del taller d'escriptura, hi haurà propostes contínues d'activitats voluntàries d'escriptura argumentativa sobre temes tractats en classe.

Assaigs obligatoris. Caldrà escriure dos assaigs durant el curs, un de més breu (750-1000 paraules) i un de més llarg (1500-2000 paraules). En el primer cas, l'alumne triarà una pregunta d'una llista que donarà el professor. Per a l'assaig llarg, caldrà acudir a una tutoria per a acordar-ne amb el professor el tema, la bibliografia bàsica i l'estructura, i presentar un resum o esbós previ en la data que s'indicarà.

El compte de paraules exclou la bibliografia. S'hauran d'indicar totes les referències bibliogràfiques utilitzades (siguen de la procedència que siguin) i citar correctament tots els passatges que se n'hagen pres. L'incompliment greu dels requisits invalidarà l'assaig.

5. Avaluació

Hi haurà dues vies d'avaluació:

Modalitat A. Els treballs voluntaris que es proposen comptaran un 10% de la nota final per a qui els presente i l'examen final (amb tria de preguntes, 8/10) un 50%; l'assistència a les pràctiques un 10% i els assaigs obligatoris un 30%.

Modalitat B. L'examen (10 preguntes sense opció de triar) comptarà un 60%; els assaigs obligatoris un 30% i l'assistència a pràctiques 10%.

A	Examen (temari reduït) 50%	Activitats voluntàries 10%	Assaigs obligatoris 30%	Assistència a pràctiques 10%
B	Examen (temari complet) 60%		Assaigs obligatoris 30%	Assistència a pràctiques 10%

En tots dos casos, l'examen contindrà preguntes variades sobre punts concrets del temari exposat en classe. Caldrà demostrar un cert coneixement de les fonts del pensament presocràtic. Per poder aprovar l'assignatura, cal aprovar l'examen (a partir de 5).

L'assaig llarg es lliurarà a través de l'Aula Virtual fins al dia 15 de gener. No es podrà aprovar si l'assaig no és vàlid.

S'aprovarà l'assignatura amb un total de 5 punts o més.

Deshonestedat acadèmica. Trobar a algú copiant suposa un zero en l'examen. El plagi en l'assaig també serà severament castigat; segons la gravetat, pot suposar suspendre l'assignatura.

Segona convocatòria. Si els estudiants no aproven l'assignatura en la primera convocatòria, les activitats voluntàries realitzades i les notes dels assaigs es conservaran per a la segona. Si no s'havien lliurat prèviament els assaigs, es podran presentar fins al dia de l'examen de la segona convocatòria. Els assaigs invalidats podran tornar-se a fer (de cap nou) i ser lliurats en la segona convocatòria. Les activitats voluntàries ja no es podran presentar.

6. Horari de tutories

Les tutories seran al despatx F03 del Departament de Filosofia (planta baixa, a l'esquerra de l'entrada a l'edifici principal de la facultat) en l'horari següent. No hi cal cita prèvia.

Primer quadrimestre:

Dilluns de 18.00 a 19.00

Dimarts de 15:00 h. a 17:00 h.

Alternativament, es poden fer consultes virtuals, per correu electrònic a sergi.rosell@uv.es. Els correus hauran d'estar redactats correctament, explicant de la manera més clara i directa possible l'objecte de consulta, però guardant unes formes mínimes. S'ha d'evitar fer consultes sobre informació que es pugui trobar en l'Aula Virtual o coses que s'hagen comentat sobradament a classe, ni sobre dates, hores i aules d'examen, que no depenen del professor i s'anuncien oficialment en altres llocs.

7. Bibliografia general

Bibliografia primària:

Homer, *Ilíada*. Principals traduccions al català: en vers hi ha la de Manuel Balasch (Proa) i la de Miquel Peix (Alpha); en prosa, la de Joan Alberich (La Magrana) i la de Montserrat Ros i Ribas (Fundació Bernat Metge, ed. bilingüe).

Homer, *Odissea*. Principals edicions en català: en vers, Carles Riba (en Alpha, després en la Bernat Metge, ed. bilingüe) i J. F. Mira (Proa); en prosa: J. Alberich (La Magrana).

Hesíode, *Teogonia*. Traducció de F. J. Cuartero. Barcelona: Adesiara, 2012.

Hesíode, *Teogonia. Els treballs i els dies*. Edició i traducció de J. Castellanos. Barcelona: La Magrana, 2012. (En castellà: Hesíodo, *Obras y fragmentos*. Madrid: Gredos, 1978.)

D'Arquíloc a Teogonis. Poesia lírica grega. Traducció i introducció de J. Ferrer Gràcia. Girona: Edicions de la Ela Geminada, 2016.

Antología de la poesía lírica griega. Edició i traducció de C. García Gual. Madrid: Alianza, 2013.

Saviesa grega arcaica. A cura de J. Pòrtulas i S. Grau. Martorell: Adesiara, 2012.

De Tales a Demòcrit. El pensament presocràtic. Fragments i testimonis. Edició i traducció de J. Ferrer Gràcia. Girona: Edicions de la Ela Geminada, 2012.

Los filósofos presocráticos. Edició i traducció de C. Eggers Lan i V. E. Juliá. Madrid: Gredos, 1981.

Fragmentos presocráticos. De Tales a Demócrito. Ed. i trad. d'A. Bernabé. Madrid: Alianza, 2008.

Els sofistes. Fragments i testimonis. Edició i traducció d'A. Piqué. Barcelona: Laia, 1988.
Sofistas. Testimonios y fragmentos. Trad. d'A. Melero Bellido. Madrid, Gredos, 1996.
Los Sofistas. Testimonios y fragmentos. Trad. de J. Solana Dueso. Madrid: Alianza, 2013.

Bibliografia secundària bàsica:

Històries de la filosofia i del pensament grec

Bréhier, E. *Història de la filosofia.* Vol. I: *Antiguitat i Edat Mitjana.* Edició a cura de Pere Lluís Font. Madrid / Bellaterra: Tecnos - Universitat Autònoma de Barcelona, 1998.

Casals Pons, J. *El pou de la paraula. Una història de la saviesa grega.* Barcelona: Ed. 62, 1996.

Copleston, F. *Historia de la filosofía.* Vol. I: *Grecia y Roma.* Trad. de M. Sacristán. Ariel, 1975.

Guthrie, W.K.C. *Historia de la filosofía griega.* Vol. I: *Los primeros presocráticos y los pitagóricos.* Vol. II: *La tradición presocrática desde Parménides a Demócrito.* Trad. d'A. Medina González. Madrid: Gredos, 1984.

Vol. III: *Siglo V. Ilustración.* Trad. de J. Rodríguez Feo. Madrid: Gredos, 1988.

Llinares, J. B. *Introducció històrica a l'antropologia: I. Textos antropològics dels clàssics greco-romans.* València: PUV, 1995.

McKirahan Jr., R.D. *Philosophy Before Socrates: an introduction with texts and comentaries;* 2a ed. Indianapolis/Cambridge, Hackett, 2010.

Russell, B. *Una història de la filosofia occidental.* Trad. J. Solé Tura. Barcelona: Edicions 62, 1996.

Pensament prefilosòfic

Dodds, E. R. *Los griegos y lo irracional.* Trad. de María Araujo. Madrid: Alianza, 1980.

Fränkel, H. *Poesía y filosofía en la Grecia arcaica.* Trad. de R. Sánchez Ortiz de Urbina. Madrid: Visor, 1993.

Griffin, J. *Homero.* Trad. d'A. Guzmán Guerra. Madrid: Alianza, 1984.

Jaeger, W. *Paideia: los ideales de la cultura griega.* Trad. de Joaquín Xirau i Wenceslao Roces. México: F.C.E., 1962.

Miralles, C. *Homer.* Barcelona: Empúries, 2005.

Pòrtulas, J. *Introducció a la Ilíada. Homer, entre la història i la llegenda.* Barcelona: Fundació Bernat Metge, 2008.

Redondo, J. *Introducció a la religió i la mitologia gregues.* València: PUV, 2006.

Rodríguez Adrados, F. *La democracia ateniense.* Madrid: Alianza, 1975.

Vidal-Naquet, P. *El món d'Homer.* Barcelona: Empúries, 2002.

Els presocràtics

Barnes, J. *Los presocráticos.* Trad. d'E. Martín López. Madrid: Cátedra, 1992.

Capelletti, A. J. *Mitología y filosofía: Los presocráticos.* Madrid: Cincel, 1986.

Kirk, G.S.; Raven, J.E.; Schofield, M. *Los filósofos presocráticos. Historia crítica con selección de textos.* Trad. de J. García Fernández. Madrid: Gredos, 1987.

Montero, F. (ed.). *La filosofía presocrática.* València: Universitat de València, 1978.

Els sofistes

Calvo, T. *De los sofistas a Platón: política y pensamiento.* Madrid: Cincel, 1986.

Campillo, N; Vegas, S. *Sócrates y los sofistas.* València: Universitat de València, 1976.

De Romilly, J. *Los grandes sofistas en la Atenas de Pericles.* Trad. de P. Giralt Godina. Barcelona: Seix Barral, 1997.

En internet: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, articles diversos sobre la filosofia presocràtica.

Història de la filosofia antiga I, grup B
Curs 2017-2018, 1er Quadrimestre
Prof. Sergi Rosell

AVALUACIÓ I QUALIFICACIÓ

L'avaluació de l'assignatura serà per mitjà de la realització d'un examen escrit final, de dos assaigs obligatoris, de l'assistència a les pràctiques i de la realització d'activitats voluntàries periòdiques.

Dues vies:

- **Avaluació contínua:** assistència a pràctiques (10%) + activitats voluntàries (10%) + assaigs (30%) + examen/opcions múltiples (50%).
- **Avaluació final:** assistència a pràctiques (10%) + assaigs (30%) + examen (60%).

L'avaluació contínua, que implica entregar periòdicament les activitats voluntàries demanades, comporta un avantatge en l'examen final.

Activitat voluntàries

Cal fer-ne 5 almenys per a participar de la via "avaluació contínua". Amb 7 s'obté un punt.

Assaigs

- Assaig breu (de 750 a 1000 paraules) responent de manera argumentativa i original a una pregunta de les proposades.
Proposta de preguntes, 17/10. *Entrega:* 5/10
- Assaig llarg (de 1500 a 2000 paraules) sobre un tema específic acordat.
Proposta, 21/11. *Entrega:* 31/11
Entrega de l'assaig: 15/1/2018.

Examen:

- Preguntes breus relatives a qualsevol punt del temari, d'explicar, relacionar o comparar; hi pot haver algun fragment per a comentar o contextualitzar.
- 10 preguntes, una per tema; cal contestar-les totes. *Nota: els que hagen presentat les activitats voluntàries (5 o més) n'hauran de contestar 8 a triar entre les 10.*

Els continguts concrets que cal preparar són els explicats en classe. Es facilitaran índexs detallats. Cal estar atent a les comparacions o interrelacions entre diferents punts del temari que es destaquen en classe.

No s'aprovarà l'assignatura si no s'entreguen els assaigs obligatoris (vàlids) i s'aprova l'examen final.

No assistir a les classes pràctiques implica perdre una part de la nota (10%, proporcional).

La detecció de plagi en els assaigs o copiar en l'examen implica suspendre l'assignatura.

L'examen final serà en el dia, hora i aula fixats per la Facultat. Només es podrà canviar per causa seriosa i justificada.

CRONOGRAMA

11/9	<i>Presentació del curs</i>	
12/9	T1.1. Filosofia i història de la filosofia Diàleg. Exposició	AV1. Reflexió sobre la relació entre filosofia i història de la filosofia (1 pàg.). <i>Entrega:</i> 18, 19 setembre.
18/9	T1.2. Models historiogràfics	
19/9	T2.1. Pensament prefilosòfic: Homer P1. Lectura de fragments de la <i>Iliada</i> i l' <i>Odissea</i> (unitat psicossomàtica i mort)	
25/9	T2.1. Pensament prefilosòfic: Homer	
26/9	T2.2. Pensament prefilosòfic: Hesíode P2. Lectura comentada de fragments de la <i>Teogonia</i>	AV2. Tria un fragment de la <i>Iliada</i> o l' <i>Odissea</i> i comenta'l breument (1 pàg.). <i>Entrega:</i> 2, 3 d'octubre.
2/10	T2.3. Pensament prefilosòfic: orfisme	
3/10	T2.4. Pensament prefilosòfic: cap a la filosofia P3. Les fonts de la filosofia presocràtica	AV3. Contrasta les concepcions de la identitat humana i la mort en Homer i l'orfisme (2 pàgs.). <i>Entrega:</i> 10/10.
10/10	Presocràtics: qüestions historiogràfiques T3.1. Escola de Milet: Tales P4. Aristòtil, <i>Metafísica A</i>	AV4. Assistència i resum de la conferència sobre Hesíode. <i>Entrega:</i> 16/10
16/10	T3.2. Escola de Milet: Anaximandre	
17/10	T3.3. Escola de Milet: Anaxímenes P5. El primer text de la filosofia	
23/10	T4.1. Els pitagòrics: Pitàgores, religiositat	
24/10	T5.1. Heràclit (presentació i principis) P6. Heràclit segons Diògenes Laerci	A01. Assaig breu (750 par.) responent una pregunta del llistat proposat. <i>Entrega:</i> 5/11
30/10	T5.2. Heràclit (<i>logos</i> i cosmologia)	
31/10	T5.3. Heràclit (antropologia i ètica) P7. Fragments d'Heràclit. <i>Identitat i persistència</i>	
6/11	Heràclit / T6. Xenòfanes (teologia, epistemol.)	
7/11	T4.2. Els pitagòrics: ciència pitagòrica P8. Burnet / Conford / Russell: valoració del pitagorisme	AV5. Reflexió valorativa dels elements duals del pitagorisme. <i>Entrega:</i> 20/11
13/11	T4.2. Els pitagòrics (cont.)	
14/11	T7.1. Parmènides (introducció, proemi) P9. Filosofia i poesia	AV6. Esquema de l'article P10. <i>Entrega:</i> 21/11

20/11	T7.2. Parmènides (via de la veritat)	
21/11	T7.3. Parmènides (via de les opinions) P10. Article de recerca sobre la <i>via de l'opinió</i>	
27/11	T8.1. Pluralistes: Anaxàgores	
28/11	T8.2. Pluralistes: Empèdocles P11. Tradició mèdica antiga: <i>La malaltia sagrada</i>	AV7. Explica el contingut del text. <i>Entrega: 5/12</i>
4/12	T8.3. Pluralistes: els atomistes	
5/12	T9.1. Els sofistes: concepte P12. Selecció de textos dels sofistes (Gòrgies, <i>Arguments dobles</i> , fr. sobre els déus)	AV8. Qüestionari sobre els textos.
11/12	T9.2. Els sofistes: educació, areté i retòrica	
12/12	T10.1. Els sofistes: la disputa <i>nomos/physis</i> P13. Lectura de fragments de Tucídides i de l' <i>Antígona</i> de Sòfocles.	AV9. Lectura d' <i>Els núvols</i> i reflexió sobre qualsevol aspecte (1 pàg.). <i>Entrega: 19/12</i>
18/12	T10.2. Els sofistes: relativisme	
19/12	Recapitulació / consells per a l'examen P14. Aristòfanes, <i>Els núvols</i>	

A03. Proposta d'assaig llarg; entrevista personal: dies 4, 5, 11, 12, 18, 19 de desembre
15/1 A04. Entrega assaig extens (1500 paraules).

A01. Assaig breu obligatori

Instruccions (i criteris d'avaluació):

- Escriu un assaig responent una de les preguntes següents –pots triar la que vulgues però només una–; copia-la a l'inici.
- Caracteritza adequadament el problema, sense divagacions (inicials o intercalades) irrelevantes; cal respondre directament a la qüestió.
- Tracta d'argumentar una resposta plantejant-te i replicant a objeccions o raons contràries al que vols defensar; posa exemples, si és possible, que il·lustren el que s'afirma.
- S'ha de ser el més clar possible; ha de quedar clar què s'ha defensat i per quines raons.
- Mira de ser original, però sense sacrificar el rigor. (*Original*: pensar un mateix la qüestió i construir una resposta pròpia, basada òbviament en els materials consultats i estudiats).
- Expressa't amb correcció (ortogràfica i gramatical) i cuida l'estil.
- Totes les citacions i referències han d'estar degudament consignades; no és admissible cap mena de plagi.

Límits d'extensió: de 750 a 1000 paraules; s'ha de fer constar el nombre de paraules del text al final.

Lletra 12, espai i mig; comença en la primera pàgina, no poses pàgines de títol ni imatges.

Data d'entrega: 5 de novembre, 23:55.

Preguntes:

1. Continuïtats i discontinuïtats entre el pensament prefilosòfic (Homer i Hesíode) i els presocràtics: fes-ne una exposició i tracta d'arribar a una valoració pròpia raonada.
2. En quina mesura consideres que alguns presocràtics violen els principis que habitualment se'ls atribueixen (en particular, la racionalitat crítica, els pressupòsits científics/naturalistes, etc.)? Explica la qüestió i sospesa-ho críticament.
3. El que afirma Tales és que (i) totes les coses estan fetes d'aigua, o més aviat que (ii) l'aigua és l'origen de totes les coses? Quina és la diferència entre (i) i (ii)?
4. Quines idees comparteixen Tales i Anaximandre? En què estan en desacord? Quina penses que és la raó del desacord?
5. Explica la funció de l'*àperion* en el sistema d'Anaximandre i analitza críticament almenys dues interpretacions possibles del que Anaximandre vol dir amb "*àpeiron*".
6. Quina és l'objecció d'Anaximandre a fer d'un element corrent (com l'aigua en la proposta de Tales) l'*arkhé*? Com evita Anaxímenes, que proposa l'aire com a *arkhé*, aquesta objecció?
7. Es diu que Anaxímenes tractà de donar compte de diferències aparentment qualitatives en termes quantitatives. Què es pot adduir a favor d'aquesta idea? Què en contra?
8. Per què penses que alguns teòrics consideren que la manera de teoritzar dels milèsis és *proto-científica*? En quin sentit penses que ho és i en quin no? En cap? En tots? Argumenta la teua posició.
9. Penses que les investigacions milèsies són *filosofia* –és a dir, són rellevants filosòficament des de la nostra comprensió de la disciplina avui? Què poden aportar-nos, més enllà de la curiositat intel·lectual pel que es va teoritzar en aquell moment?
10. Examina i valora l'afirmació de Bertrand Russell segons la qual "l'escola milèsia és important, no tant pel que va aconseguir, sinó pel que intentà fer".

A02. Assaig llarg obligatori

Instruccions (i criteris d'avaluació):

- Escriu un assaig responent una **pregunta concreta** sobre algun dels punts del temari que tu mateix hauràs de formular te; posa-la de títol.
- Comença caracteritzant adequadament el problema, demostrant que el comprens bé, sense divagacions (inicials o intercalades) irrelevantes; cal respondre directament a la qüestió.
- Tracta d'argumentar una resposta plantejant-te i replicant a objeccions o raons contràries al que vols defensar; posa exemples, si és possible, que il·lustren el que s'afirma.
- S'ha de ser el més clar possible; ha de quedar clar què s'ha defensat i per quines raons.
- Mira de ser original, però sense sacrificar el rigor. (*Original*: pensar un mateix la qüestió i construir una resposta pròpia, basada òbviament en els materials consultats i estudiats).
- Has d'utilitzar, de manera significativa, almenys un parell de referències acadèmiques antigues i un parell de modernes, que es consignaran en la bibliografia.
- Expressa't amb correcció (ortogràfica i gramatical) i cuida l'estil.
- Totes les citacions i referències han d'estar degudament consignades; no és admissible cap mena de plagi.

Límits d'extensió: de 1500 a 2000 paraules; s'ha de fer constar el nombre de paraules del text al final.

Lletra 12, espai i mig; comença en la primera pàgina, no poses pàgines de títol ni imatges.

Data d'entrega: 15 de gener, 23:59.

Pregunta:

- Has de plantejar-te tu mateix la pregunta; una pregunta concreta referida a algun aspecte d'algun dels temes següents: pitagorisme, Heràclit, Xenòfanes, Parmènides, Anaxàgores, Empèdocles, atomistes, sofistes.
- Caldrà vindre a una **tutoria** meua per a acordar la pregunta (abans que acabe el curs).
- Has de pensar prèviament en el tema i l'aspecte concret que prefereixes abordar a l'assaig i jo t'ajudaré a establir la pregunta, que ja no es podrà canviar.
- Et puc fer recomanacions sobre la bibliografia més útil per al tema que tries.
- També pots aprofitar per demanar-me que et clarifique qualsevol cosa sobre com fer l'assaig que no veges del tot clara o que et sembla més complicada.

Exemple de preguntes:

BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

Fons generals

CORTÉS MORATÓ, J. i MARTÍNEZ RIU, A. *Diccionari de filosofia*. Herder: Barcelona, 2000.

En línia: https://www.wikisofia.cat/wiki/Pàgina_principal

En castellà: https://encyclopaedia.herdereditorial.com/wiki/Página_principal

Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/index.html>

Tema 1. La filosofia i historia de la filosofia

Fernando Montero, "La historicidad de la filosofía", en *La filosofía presocrática*, VVAA. Valencia, UV, 1978. [Exposa la distinció de Bréhier, entre altres coses; des d'una perspectiva fenomenològica.]

Richard Rorty, "Historiografía de la filosofía: cuatro ensayos", en R. Rorty, J. B. Schneewind y Q. Skinner, eds., *La filosofía y su historia. Ensayos de historiografía de la filosofía*. Madrid, Paidós, 1990. [També són rellevants la introducció i alguns altres articles aplegats al volum.]

Tema 2. El pensament prefilosòfic grec

B. Russell, "El naixement de la civilització grega", en *Història social de la filosofia*. Barcelona, Ed. 62, 1996. [Presentació general del context històric i social, així com de l'obra d'Homer i el paper de la religió grega i l'orfisme. Informatiu.]

Terecen Irwin, "Homer", en *Classical Thought (A History of Western Philosophy, 1)*. Oxford University Press, 1989.

Emilio Lledó, "El mundo homérico", en *Historia de la ética*, ed. Victoria Camps, vol. I. Barcelona, Crítica, 1988. [Exposició clara i no molt extensa, amb moltes cites de la *Ilíada* i l'*Odissea*.]

Olof Gigon, "Hesíodo", en *Los orígenes de la filosofía griega*. Madrid, Gredos, 1971. [Punts importants d'Hesíode per a la filosofia posterior i comparació amb Homer i els presocràtics. Lectura exigent, però mereix l'esforç.]

Francisco Ferrer, "El problema del orfismo", en *La filosofía presocrática*, VVAA; pp. 71-76. Valencia, UV, 1989. [Molt breu i clar. També la resta del capítol I, secc. I, "Planteamiento general" dels pensadors jònics.]

Kirk, Raven y Schofield, "Hacia la filosofía", en *Los filósofos presocráticos*, cap. 1, secc. 7. Madrid, Gredos, 1987 (ed. revisada). [Breu i clar. També és recomanable la resta del cap. 1, "Los precursores de la cosmogonía filosófica", secc. 1-2, 4, 5; més exigent.]

Per llegir més:

John Pinset, *Mitología grega*, Barcelona, La Magrana, 1995. [Introducció breu i entenedora dels temes més importants de la mitologia grega. N'hi ha moltes més.]

- J. A. Pastor Cruz, *Corrientes interpretativas de los mitos*, 1998, URL = <https://www.uv.es/~japastor/> [Introducció sistemàtica als mites i a la seua interpretació, teories antigues i contemporànies.]
- Jordi Redondo, *Introducció a la religió i la mitologia gregues*, València, PUV, 2006. Caps. 3 (“Els grans creadors: Homer i Hesíode”) i 8 (“Mitologia i cosmogonia en Homer, Hesíode i els presocràtics. Màgia i xamanisme a les èpoques arcaica i clàssica”); també pot ser útil el cap. 7 (“Característiques generals de la mitologia grega. La tradició del seu estudi als segles XIX i XX”).
- Juan Carlos Rodríguez Delgado, *El desarme de la cultura. Una lectura de la Ilíada*. Madrid, Katz, 2010. En especial, capítol 2 (“La autonomía del personaje homérico”) i 3 (“La transformación de Aquiles y la puesta en cuestión del modelo heroico”).
- F. M. Cornford, *De la religión a la filosofía*. Barcelona: Ariel, 1984.

Tema 3. L'Escola de Milet

- *W.K.C. Guthrie, “II. Los comienzos de la filosofía en Grecia”, “III. Los milesios” (especialment, la introducció i la conclusió), en *Historia de la filosofía griega*, vol. I. Madrid, Gredos, 1991.
- Kirk, Raven i Schofield, “Tales de Mileto”, “Anaximandro de Mileto”, “Anaxímenes de Mileto”; en *Los filósofos presocráticos*. Madrid, Gredos, 1987 (ed. revisada). [Fragments i testimonis comentats; lectura exigent. Les seccions importants són les doctrinals.]
- *F. Ferrer, “Tales y la interpretación milesia de la physis”, “Anaximandro”, “Anaxímenes”; en *La filosofía presocrática*, VVAA. Valencia, UV, 1978. [Molt accessible i d'extensió moderada.]
- A. J. Capelletti, “Filosofía natural de los milesios”, en *Mitología y filosofía: Los presocráticos*. Madrid: Cincel, 1986. [Molt accessible i d'extensió moderada.]
- B. Russell, “II. L'Escola de Milet”, en *Història social de la filosofia*. Barcelona, Edicions 62, 1996. [Directe i clar, però massa breu.]

Altres lectures útils:

- J. Barnes, “Tales, los imanes y el agua”, “Anaximandro y la naturaleza”, “Ciencia y especulación”, en *Los presocráticos*. Trad. d'E. Martín López. Madrid: Cátedra, 1992. [Lectura molt exigent.]

Tema 4. Pitàgores i el pitagorisme antic

- Carlos Moya, “El pitagorismo antiguo”, en AADD, *La filosofía presocrática*, Valencia, UV, 1978, cap. IV.
- *A. J. Capelletti, “Pitágoras y el pitagorismo”, en *Mitología y filosofía: Los presocráticos*. Madrid: Cincel, 1986. [Molt accessible i d'extensió moderada.]
- R. McKirahan, “Pythagoras of Samos and the Pythagoreans”, en *Philosophy Before Socrates*, Indianapolis/Cambridge: Hackett, 2010.

Tema 5. Heràclit d'Efes

- *Francisco Ferrer, “V. Heráclito de Éfeso”, en *La filosofía presocrática*, VVAA. Valencia, UV, 1978. [Accessible i d'extensió moderada.]

Daniel W. Graham, "Heraclitus", *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2015 Edition), Edward N. Zalta (ed.). [Accessible i d'extensió moderada. En anglès.]
URL = <http://plato.stanford.edu/archives/fall2015/entries/heraclitus/>

*Enrique Hülsz Piccone, "Heràclit com a model filosòfic: una breu introducció", *Anuari de la SCF*, XXII (2015): 7-25. [Accessible, molt ordenat i d'extensió raonable.]

URL = <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000183/00000053.pdf>

Bertrand Russell, "IV. Heràclit" en *Història social de la filosofia*. Barcelona, Edicions 62, 1996. [Exposició directa i clara, però massa personal i poc sistemàtica; complement a alguna de les altres lectures. Comença amb una interessant reflexió sobre la nostra actitud vers els grecs i presentant molt breument la filosofia de Xenòfanes.]

Tema 7. Parmènides d'Elea

W.K.C. Guthrie, "Los eleatas", esp. "A) Parménides", en *Historia de la filosofía griega*, vol. I. Madrid, Gredos, 1991. [Més exigent, però no tan extens com altres capítols del mateix Guthrie.]

*Kirk, Raven i Schofield, "Parménides de Elea"; en *Los filósofos presocráticos*. Madrid, Gredos, 1987 (ed. revisada), cap. X. [Fragments i testimonis comentats. Exposició clara i d'extensió moderada.]

John Palmer, "Parmenides", *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2016 Edition), Edward N. Zalta (ed.). [Accessible i d'extensió moderada. En anglès.]
URL = <http://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/parmenides/>

Bertrand Russell, "Parmènides" en *Història social de la filosofia*. Barcelona, Edicions 62, 1996. [Directe i breu. Presenta una interpretació molt particular de Parmènides que hem vist breument.]

Tema 8. Empèdocles, Anaxàgores i els atomistes

*Vicente Sureda, "Los sistemas postparmenídeos" (Empèdocles, Anaxàgores, Los atomistas), en AADD, *La filosofía presocrática*, Valencia, UV, 1978, cap. V. [Presentació prou completa i útil.]

Bertrand Russell, "Empèdocles", "Anaxàgores", "Els atomistes", en *Història social de la filosofia*. Barcelona, Edicions 62, 1996. [Directe i breu. Massa esquemàtic per regla general.]

A. J. Capelletti, "Empèdocles de Agrigento", "Anaxàgores y la segunda filosofía jónica" y "El atomismo", en *Mitología y filosofía: Los presocráticos*. Madrid: Cincel, 1986. [Molt accessible i d'extensió moderada.]

Els sofistes. El concepte de sofista. Educació sofística. Retòrica i llenguatge. L'antitesi *nomos/physis*. El relativisme de Protàgores.

Bertrand Russell, "VII. Atenes i la cultura", en *Història social de la filosofia*. Barcelona, Edicions 62, 1996. [Presentació breu i general del context històric i social de l'Atenes del segle V.]

*Antoni Piqué, "Introducció" a *Els sofistes. Fragments i testimonis*. Barcelona, Laia, 1988. [Sobre el concepte de sofista, breu bibliografia dels principals sofistes i crítiques als sofistes.]

W.K.C. Guthrie, (III.2) “Los sofistas”, en *Historia de la filosofía griega*, vol. III. Madrid, Gredos, 1991. [Sobre els trets comuns dels sofistes. Prou detallat, però no tan extens com altres capítols.]

*Tomás Calvo, “El debate sobre la justicia y la ley”, en *De los sofistas a Platón*. Madrid, Cincel, 1986; cap. 3. [Sobre l’antítesi nomos/physis i les principals postures dels sofistes.]

*Tomás Calvo, “El círculo de la experiencia y el poder de la palabra”, en *De los sofistas a Platón: Política y pensamiento*. Madrid, Cincel, 1986; cap. 4. [Sobre el relativisme de Protàgores i el tema de la retòrica i el llenguatge en Gòrgies.]

Neus Campillo, “Los sofistas”, en N. Campillo y S. Vegas, *Sócrates y los sofistas*, Valencia, UV, 1976. [Introducció als sofistes en general]

<http://roderic.uv.es/handle/10550/45634>

Bertrand Russell, “X. Protàgores”, en *Història social de la filosofia*. Barcelona, Edicions 62, 1996. [Presentació general del context, els sofistes i Protàgores.]

Per llegir més sobre els sofistes:

W.K.C. Guthrie, “X. ¿Se puede enseñar la virtud?”, en *Historia de la filosofía griega*, vol. III. Madrid, Gredos, 1991. [Sobre l’objectiu pedagògic de l’ensenyament sofíctic i la seua concepció de la virtut. Extensió moderada.]

Jacqueline de Romilly, *Los grandes sofistas en la Atenas de Pericles: Una enseñanza nueva que desarrolló el arte de razonar*. Barcelona, Seix Barral, 1997.

Sobre el llegat de la filosofia grega:

Bernard Williams, “The Legacy of Greek Philosophy”.

Michel Onfray, *Les Savieses de l’antiguitat*. Barcelona: Edicions de 1984, 2008.

Textos de pràctiques

Textos elaborats per algunes de les sessions pràctiques.

1. Unitat psicosomàtica humana en Homer
2. Fragments de la *Teogonia* d'Hesíode
3. Fonts de la filosofia presocràtica. Quadre cronològic
4. El text filosòfic més antic
5. Mística i matemàtica
6. Fragments B1 i B2 d'Heràclit: comparació entre versions
7. Filosofia i poesia
8. Selecció de textos dels sofistes

Unitat psicossomàtica en Homer

Iliada XIII, 61-79. [El déu Posidó, prenent la forma de Calcas, exhorta els germans Aiant a esforçar-se a defensar les naus argives de l'atac troià comandat per Hèctor.] Trad. J. Alberich.

Va parlar, i l'amo del sòl i sacsejador de la terra els tocà tots dos amb el bastó, els omplí d'una fúria [ménos] poderosa i va fer tornar àgils els seus membres, els peus i, per dalt, les mans. [...]

"Aiant, certament és un dels déus que senyoregen l'Olimp amb el semblant de l'endeví que ens exhorta que lluitem vora les naus, i no és Calcas, l'àugur profètic. He reconegut sense dificultats pel darrere les petjades dels seus peus i de les seves cames quan se n'anava. És que els déus són fàcilment recognoscibles. D'altra banda, també a mi mateix, el cor [esperit, thymós] dins el pit m'incita a lluitar i a combatre amb més força, i en tenen delit tant els meus peus per sota com els meus braços per dalt."

Responent-li Aiant Telamoni va dir: "També ara les meves mans invencibles al voltant de la llança n'estan deleroses. La fúria [ménos] em puja i per sota des de tots dos peus sento l'impuls. Tinc ganes de lluitar fins i tot sol contra el Priàmida Hèctor, encara que ell porta una embranzida desmesurada".

Iliada I, 188-193. [Apol·lo reclama Criseida a Agamèmnon i aquest accepta lliurar-la a canvi de prendre Briseida a Aquil·leu, qui havia reclamat a Agamèmnon complir el que Apol·lo volia per lliurar els aqueus de la pesta.]

Així va parlar, i la indignació va dominar el Pelida. El seu cor (*étor*), dintre la pitrera peluda, meditava dues alternatives: o bé després d'haver-se tret l'espasa punxeguda, penjada a la cuixa, els faria aixecar de l'assemblea i mataria l'Atrida o bé apaivagaria la ràbia i contindria l'odi en el seu ànim (*thymós*). Mentre ho anava meditant en la seva ment (entranyes, *phrénes*) i en el seu esperit (*thymós*) treia de la beina la seva espasa gegantina. Atena va arribar des del cel.

Odissea XX, 9-18 [Reacció d'Odisseu en tornar a Ítaca i trobar les serventes intimant amb els pretendents de Penèlope]. Trad. J.F. Mira

Ben dins del pit, s'agità de furor el seu cor i el seu ànim [thymós],
i sospesava en el seu esperit [thymós] i en les seues entranyes [*phrén*]
si s'alçaria d'un bot a donar-los la mort una a una
o permetria que feren l'amor amb aquells superbiosos
una darrera vegada. I el cor [*kradíe*], allà dins, li lladrava:
com una gossa que vol protegir els seus cadells tendres
quan no coneix algú, i li lladra, disposta a combatre,
tal li lladrava per dins, indignat per uns actes tan lletjos.
I, colpejant-se el pit, increpava el seu cor i li deia:
«Calma't i aguanta, cor meu! Ja aguantares maldats més iniquès...

Psykhé, mort i Hades

Odissea XI, 215-222. [Odisseu visita l'Hades i es troba a sa mare.]

Va dir això. I jo, entre dubtes, allò que volia era poder abraçar l'esperit de ma mare difunta. Vaig intentar-ho tres voltes —el cor m'empenyia a abraçar-la— i les tres voltes em va volar de les mans, com una ombra o com un somni. El dolor del meu cor era intens, i creixia, fins que m'hi vaig adreçar, amb paraules com fletxes que volen: "Mare estimada, per què no m'esperes quan vull abraçar-te i, fins i tot ací dins de l'Hades, llançar-nos els braços l'un a l'altre i poder saciar-nos de llàgrimes fredes? És que potser m'ha enviat un fantasma la noble Persèfone només per fer-me sofrir amb sanglots i sospirs, més encara?". Vaig dir això, i respongué a l'instant ma mare i senyora: "Ai filllet meu, molt més dissortat que cap altre dels homes: no és que Persèfone, filla de Zeus, volguera enganyar-te, és condició de tots els mortals quan acaben de viure. Els seus tendons ja no aguanten unida la carn amb els ossos:

els desintegra la força violenta del foc i les flames sempre que l'ànima deixa els seus ossos blancs sense vida" [són destruïts pel foc ferotge un cop l'ànim [thymós] deixa els ossos blancs i l'ànima [*psykhé*] s'esfuma com un somni.]

[*Encontre amb Agamèmnon*]

Ell, tan bon punt em va veure els seus ulls, em va reconèixer, va sanglotar amb gemecs penetrants, vessant llàgrimes vives, i estengué les mans cap a mi desitjant abraçar-me. No li quedaven, però, ni vigor ni fermesa, ni força com la que en un altre temps tenia en els membres flexibles.

HESÍODE, *TEOGONIA*

[Vocació poètica] Elles, una vegada, van ensenyar el bell cant a Hesíode, quan pasturava ovelles al peu del diví Helicó. Heus ací les primeres paraules que em van adreçar les deesses, les Muses olímpiques, filles de Zeus egidífer: “Pastors rústics, rebuig miserable, ventres només! Sabem dir moltes mentides que semblen dites veres; però sabem també, quan volem, proclamar veritats.”

[Cosmogonia teogònica] Primer de tot hi hagué Caos, i després Gea d’ample si, seu ferma per sempre de tots els immortals que habiten el cim de l’Olimp nevat; i el Tàrtar tenebrós en el fons de la terra d’amplis senderes; i Eros, que és el més bell entre els déus immortals, que desconjunta els membres, i a tots els déus i a tots els homes sotmet el seny i el disegni prudent dins el pit.

De Caos nasqueren Èreb i la negra Nit; i, al seu torn, de la Nit van nàixer Èter i el Dia, que ella infantà prenyada d’haver jagut amorosament amb Èreb.

Gea infantà, primer, un ésser tan gran com ella, Úranos estrellat, que la cobrí pertot i que fos per als déus benaurats seu segura per sempre. També infantà les altes muntanyes, sojorns agradosos de deesses, les nimfes que habiten les muntanyes barrancoses. També parí el pèlag estèril d’inflor violenta, Pontos, sense el cobejable comerç amorós. [*Titans:*] Després, però, havent jagut amb Úranos, parí Océan de corrents pregons i Ceos, Crios, Hiperíon i Jàpet; i Tia, Rea, Temis, Mnemòsine, Febe d’àuria corona i l’amable Tetís. Després d’aquests nasqué el més jove, Cronos de ment tortuosa, el més terrible del seus fills; i va odiar el seu genitor ufanós.

[Cosmologia] ...tan avall sota terra com el cel dista de la terra; perquè tant hi ha de la terra fins al Tàrtar boirós. Car nou nits i nou dies trigaria a caure una enclusa de bronze que davallés des del cel, i al desè arribaria a la terra. Igual distància hi ha des de la terra fins al Tàrtar boirós. També nou nits i nou dies davallaria una enclusa de bronze des de la terra, i al desè arribaria al Tàrtar.

Al voltant corre un tancat de bronze; i a banda i banda la nit s’escampa, en tres plecs, al voltant del coll. Al damunt naixen les arrels de la terra i de la mar estèril.

Allí, dins la boirosa tenebra, els déus Titans estan amagats, segons els dissenys de Zeus, el qui aplega els núvols, en un indret rovellós, als confins de la terra gegantina. No els és pas possible sortir-ne: Posidó va posar-los al damunt unes portes de bronze, i un mur els enclou per tots els costats. Allí habiten Giges, Cotos i el coratjós Obriàreu, guardians fidels de Zeus efidíger.

Allí, de la terra llòbrega i del Tàrtar boirós, del mar estèril i del cel estrellat, hi ha en rengle les deus i els termes de totes les coses –feixucs, rovellosos, que fins i tot els déus avorreixen, un gran abisme: hom no n’aconseguiria el fons en un any sencer, ni que abans arribés a traspasar-ne els portals, ans d’ací d’allà l’arrabassaria huracà rere huracà feixuc–. Esfereïdor, fins i tot per als déus immortals, és aquest prodigi. I els estatges horrens de la Nit tenebrosa són embolcallats de núvols foscos.

Davant d’ells el fill de Jàpet sosté l’ample cel, a peu dret, amb el cap i amb els braços infatigables, fermament, allà on la Nit i el Dia s’acosten l’un a l’altre i s’entresaluden quan traspassen el gran llindar de bronze: l’una està a punt de tornar a dins que ja l’altre surt per la porta, i el casal no els reclou mai tots dos alhora, ans sempre n’hi ha un que és fora de casa, rodant per la terra, mentre que l’altre, dins el palau estant, espera que arribi l’hora de posar-se en camí. L’un porta als terrenals la llum penetrant; l’altra duu a les mans el Son, germà de la Mort: és la Nit funesta, coberta d’un núvol boirós.

Govern del món

Després que els déus benaurats hagueren acabat llur fatic i hagueren dirimit contra els Titans per la força l’assignació dels honors, llavors, segons els consells de Gea, animaven Zeus olímpic d’ampla veu perquè fos rei i senyor dels immortals. I ell els repartí com calia llurs privilegis.

FONTS DE LA FILOSOFIA PRESOCRÀTICA

Plató (IV aC)	Interès a situar les idees en debat; participació directa d'alguns filòsofs presocràtics en el diàlegs; actitud adversa i irònica de vegades.	
Aristòtil (IV aC)	Interès seriós en els predecessors; selecciona i recull les opinions útils per als seus propòsits (<i>diàresis</i> , mètode dialèctic).	
Escola peripatètica	Reculls històrics per matèries	Teofrast (III aC): <i>Physikai doxai</i> , 16 llibres (obra postulada com a font fundacional de la tradició doxogràfica; es conserva només la part <i>Sobre la sensació</i>). Eudem (teologia, astrologia i matemàtica), Menó (medicina).
Tradició doxogràfica	Reculls d'opinions i doctrines	Aeci (I o II dC), <i>Placita</i> (obra reconstruïda per H. Diels a partir de les coincidències entre les següents; derivada d'una hipotètica <i>Vetusta Placita</i> , I aC). Pseudo-Plutarc (II dC), <i>Placita Philosophorum</i> Joan Estobeu (V dC), <i>Eclogae</i>
Tradició biogràfica	Tradició biogràfica	Aristoxen
	"Successions" d'escoles	Soció d'Alexandria (II aC), <i>Diadokai</i>
	Escrits cronològics	Apol·lodor d'Atenes (II aC), <i>Khronikà</i>
Plutarc (II dC)	<i>Assaigs morals</i> , nombroses referències als presocràtics.	
Sext Empíric (II dC)	Recull d'opinions escèptiques on apareixen els presocràtics.	
Climent d'Alexandria (II-III dC)	<i>Stromateis</i> , <i>Protèptic</i> ; d'educació grega i convers al cristianisme comparacions entre el paganisme i el cristianisme.	
Hipòlit (III dC)	<i>Refutació de totes les heretgies</i> ; doctrines de molts presocràtics	
Diògenes Laerci (III dC)	<i>Vides dels filòsofs famosos</i> (10 llibres); combinació de biografia i doxografia, fonts hel·lenístiques.	
Simplici (VI dC)	Neoplatònic, autor de comentaris a Aristòtil (<i>Física</i> i <i>De caelo</i>); citacions extenses dels presocràtics, la font última dels quals és Teofrast.	
<i>Altres fonts importants: l'epicuri Filodem; els estoics Sèneca, Marc Aureli; Ciceró; Màxim de Tiros; el cristià Orígenes; el jueu Filó d'Alexandria; Galè, Estrabó, Ateneu; els neoplatònics Numeni, Plotí, Porfiri, Jàmblic, Procle.</i>		
<u>Obra contemporània de referència:</u> (DK) H. Diels i W. Kranz, <i>Die Fragmente der Vorsokratiker</i> , 6a ed., 1951.		
A. Testimonis Notícies, comentaris	B. Fragments Citacions directes d'extensió diversa	C. Imitacions (esparses)
<p style="text-align: center;">Traduccions de fragments i testimonis dels presocràtics:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Saviesa grega arcaica</i>. A cura de Jaume Pòrtulas i Sergi Grau. Martorell: Adesiara, 2012. - <i>De Tales a Demòcrit. El pensament presocràtic. Fragments i testimonis</i>. Edició i trad. de Jordi Ferrer Gràcia. Girona: Edicions de la Ela Geminada, 2011. - <i>Els sofistes. Fragments i testimonis</i>. Edició i traducció d'Antoni Piqué. Barcelona: Laia, 1988. <p style="text-align: center;">Al castellà:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Los filósofos presocráticos</i>. Edició i trad. de C. Eggers Lan i V. E. Juliá. Madrid: Gredos, 1981. - <i>Fragmentos presocráticos. De Tales a Demócrito</i>. Ed. i trad. d'A. Bernabé. Madrid: Alianza, 2008. - <i>Sofistas. Testimonios y fragmentos</i>. Trad. d'A. Melero Bellido. Madrid, Gredos, 1996. - <i>Los Sofistas. Testimonios y fragmentos</i>. Trad. de J. Solana Dueso. Madrid: Alianza, 2013. 		
(KRS) G. S. Kirk, J. E. Raven i M. Schofield, <i>The Presocratic Philosophers</i> , 2a ed., 1983.		

QUADRE CRONOLÒGIC DE LA FILOSOFIA GREGA

SEGLES	PERÍODE ARCAIC (PRESOCRÀTIC)			
	JÒNICS		ITÀLICS	
- VI	MILESIIS Tales Anaximandre Anaxímenes		Xenòfanes	PITAGÒRICS Pitàgores Hipas
- V	ATOMISTES Leucip	Heraclit	Anaxàgores	ELÈATES Parmènides Zenó Empèdocles
	PERÍODE CLÀSSIC			
- IV	SOFISTES Protàgores Pròdic	Gòrgies Hípies	Sòcrates	Melís Filolau Èurit
	Demòcrit	Aristòtil	Plató	SOCRÀTICS MENORS Euclides Aristip Antístenes Arquites Hicetes Ecfant
	PERÍODE HELLENÍSTIC			
- III	LICEU Teofrast	ACADÈMIA Espeusip Xenòcrates	Diògenes	ESTOICS Zenó Cleantes Crisip
- II	EPICURIS Epicur	ESCÈPTICS Pirrò Timón	Arcesilau	Paneci Posidoni
	PERÍODE ROMÀ			
- I	Lucreci	Enesidem	ECLECTICISME Varró Ciceró	Filó
I		Agripa	Plutarc	Sèneca Epictet
II		Sext Empíric	NEOPLATÒNICS Plotí Porfiri	Marc Aureli
III			Iàmblic	
IV				
V			Procle	

Nota: Els noms en cursiva corresponen a autors en llengua llatina.

EL TEXT FILOSÒFIC MÉS ANTIC

Fragment d'un passatge de Simplicí (ss. V-VI dC), pres en gran mesura de Teofrast (*Física* 24.13, DK A9 i B1):

Anaximandre... va dir que l'il·limitat (tò *ápeiron*) és alhora principi (*arkhé*) i element (*stoikheion*) de les coses que existeixen, de manera que és el primer que va donar aquest nom de principi (*arkhé*). Però diu que aquest no és ni aigua ni cap altre dels anomenats elements, sinó alguna altra natura sense límits (*ápeiron*) a partir de la qual naixen els cels i els mons que hi ha en aquests; ja que <<allí d'on les coses que són tenen naixença, vers allò mateix cal que siga llur destrucció, per necessitat. Perquè totes les coses mútuament es fan justícia (*diké*) i pagament de la injustícia (*adikia*), segons l'ordre del temps>>; i per tant hi parla amb paraules bastant poètiques. I és palès que, en haver observat com els quatre elements es transformen uns en altres, cregué que no era adequat que cap d'ells fos matèria bàsica, sinó quelcom distint d'aquests quatre elements.

MÍSTICA I MATEMÀTICA -- Bertrand Russell, *Història social de la filosofia*, "Pitàgoras".

Conford (*From Religion to Philosophy*) diu que, al seu parer, "l'escola de Pitàgoras representa el corrent principal d'aquella tradició mística que hem vist en contrast amb la tendència científica". Considera Parmènides, el qual anomena "el descobridor de la lògica", com "un producte del pitagorisme" i afirma que "Plató trobà en la filosofia italiana la seua inspiració principal". Diu que el pitagorisme fou un moviment de reforma de l'orfisme i que l'orfisme, al seu torn, era un moviment de reforma del culte de Diònisos. L'oposició entre la racionalitat i la mística, viva en tota la història, apareix per primera vegada, entre els grecs, com una oposició entre els déus olímpics i els déus menys civilitzats, més afins a les creences primitives estudiades pels antropòlegs. En aquesta contraposició, Pitàgoras se situa al costat del misticisme, bé que el seu propi misticisme fos d'un tipus intel·lectual ben peculiar. Ell mateix s'atribuïa un caràcter semidiví i deïa, pel que sembla: "Hi ha homes, déus i éssers com Pitàgoras". Conford diu que tots els sistemes inspirats en Pitàgoras "tendeixen a la sobrenaturalitat, atribueixen tot el valor a la unitat indivisible de Déu i condemnen el món sensible com a fals i il·lusori, com un medi tèrbol en el qual els raigs de la llum celestial són trencats i enfosquits per la boira i l'obscuritat". [p. 58]

Burnet (*Early Greek Philosophy*, p. 108): "Som estrangers en aquest món, el cos és la tomba de l'ànima, però no hem d'intentar d'escapar-nos amb el suïcidi, car som el ramat de Déu, el nostre pastor, i si ell no ho ordena, no tenim el dret de fugir. En aquesta vida hi ha tres classes d'homes, de la mateixa manera que hi ha tres classes de persones que acudeixen als jocs olímpics. La classe inferior és la dels que hi van a comprar i vendre; per damunt d'ells, hi ha la dels que competeixen. Però la classe superior és la dels simples espectadors. La purificació més gran de totes és, per tant, la ciència desinteressada: l'home que més es deslliura del "cicle del naixement" és aquell que es dedica a aquesta ciència desinteressada, el veritable filòsof". [p. 59]

[Russell] La influència de la geometria sobre la filosofia i el mètode científic ha estat molt profunda. La geometria, tal com fou formulada pels grecs, parteix d'axiomes evidents en si (o considerats com a tals) i procedeix per raonament deductiu per arribar a teoremes que no tenen res d'evidents per ells mateixos. Hom considera que els axiomes i els teoremes ens diuen la veritat sobre l'espai efectiu, el qual ens és donat per l'experiència. Semblava, doncs, possible descobrir coses sobre el món efectiu partint de les realitats evidents i emprant la deducció. Aquesta concepció influí sobre Plató i Kant i sobre la majoria dels filòsofs intermedis. (...)

Al meu parer, la matemàtica és la font principal de la creença en una veritat eterna i exacta i en la intel·ligència d'un món suprasensible. La geometria tracta de cercles exactes, però cap objecte sensible no és exactament circular. Per molta cura que posem en la utilització dels nostres compassos, sempre hi haurà imperfeccions i irregularitats. El raonament exacte sembla, doncs, aplicable únicament als objectes ideals, en contraposició als sensibles; és natural, aleshores, que hom faci un pas més i argüeixi que el pensament és més noble que els sentits i que els objectes mentals són més reals que els percebuts pels sentits. Les doctrines místiques sobre la relació del temps amb l'eternitat també són reforçades per la matemàtica pura, perquè els objectes matemàtics –tals com els nombres–, si és que són reals, són eters i no sotmesos a la temporalitat. Hom pot concebre aquests objectes eters com a idees de Déu. D'aquí prové la doctrina de Plató que considera Déu com a geòmetra; i d'aquí prové també la creença de Sir James Jeans que Déu és un addicte de l'aritmètica. La religió racionalista, contraposada a la religió apocalíptica, ha estat des de Pitàgoras i especialment des de Plató, completament dominada per la temàtica i pels mètodes matemàtics.

La filosofia religiosa a Grècia, durant l'Edat Mitjana i a l'època moderna, fins a Kant, ha estat caracteritzada per aquella combinació de matemàtica i de teologia que començà amb Pitàgoras. L'orfisme, abans de Pitàgoras, era anàleg a les religions asiàtiques de misteris. Però en Plató, sant Agustí, sant Tomàs d'Aquino, Descartes, Spinoza i Leibniz hi ha una íntima barreja de religió i de raonament, d'aspiració moral i d'admiració lògica per les coses intemporals; aquesta mescla prové de Pitàgoras i diferencia la teologia intel·lectualitzada d'Europa del misticisme més profund d'Àsia. Fins fa molt poc temps no hem pogut veure clarament on s'equivocava Pitàgoras. Jo no conec cap altre home que hagi tingut tanta influència com ell en l'esfera de les idees. Dic això perquè el que acostumem a considerar platonisme és, en realitat, si ho analitzem a fons, un veritable pitagorisme. Tota la concepció d'un món etern revelat a l'intel·lecte però no als sentits prové d'ells. Si ell no hagués existit, els cristians no haurien concebut Crist com el Verb; sense ell, els teòlegs no s'haurien dedicat a cercar *demostracions* lògiques de l'existència de Déu i la immortalitat. Però en Pitàgoras tot això és implícit. [p. 63-4]

HERÀCLIT, B1 I B2. Comparació entre versions

<p>τοῦ δὲ λόγου τοῦδ' ἐόντος ἀεὶ ἀξύνετοι γίνονται ἄνθρωποι καὶ πρόσθεν ἢ ἀκοῦσαι καὶ ἀκούσαντες τὸ πρῶτον γινομένων γὰρ πάντων κατὰ τὸν λόγον τόνδε ἀπειροισιν εἰκόασι, πειρώμενοι καὶ ἐπέων καὶ ἔργων τοιούτων, ὁκοίων ἐγὼ διηγέυμαι κατὰ φύσιν διαίρέων ἔκαστον καὶ φράζων ὅκως ἔχει. τοὺς δὲ ἄλλους ἀνθρώπους λανθάνει ὁκόσα ἐνεσθέντες ποιῶσιν, ὅκωσπερ ὁκόσα εὐδοντες ἐπιλανθάνονται.</p> <p>διὸ δεῖ ἔπεισθαι τῷ ξυνῶϊ. τοῦ λόγου δ' ἐόντος ξυνοῦ ζώουσιν οἱ πολλοὶ ὡς ἴδιαν ἔχοντες φρόνεσιν.</p>	<p>D'aquesta raó que és sempre, ignorants en resten els homes, tant abans de sentir-la com després de sentir-la el primer cop. Per bé que tot passa d'acord amb aquesta raó, ells en semblen inexperts, encara que facin experiència d'obres i mots com els que jo descriu, recurrent, segons el seu natural, cada cosa i explicant-la tal com és. Als altres homes se'ls escapa allò que fan deserts tal com el que fan dormits se'ls escapa.</p> <p>Per això cal seguir la raó comuna; car el comú és de tots. Ara bé, tot i ésser la raó comuna, molts viuen com si tinguessin un seny particular.</p> <p style="text-align: right;">J. Puèrtolas i S. Grau</p>	<p>Aquesta llei essent-hi cada cop no havent comprès queden els homes, tant abans d'escoltar com havent escoltat de bon principi; perquè, esdevenint-se tot segons aquesta llei, fa l'efecte que no han sentit res, havent sentit paraules i obres com les que jo explico, separant cada cosa segons ésser i ensenyant com és. Però als altres homes els passa inadvertit tot el que fan deserts, de la mateixa manera que obliden tot el que fan mentre dormen.</p> <p>Per això cal regir-se pel comú. La llei, essent, però, comuna, la majoria viu com posseint pensament propi.</p> <p style="text-align: right;">J. Ferrer Gràcia</p>
<p>This Logos holds always, but humans always prove unable to understand it both before hearing it and when they have first heard it. For although all things come to be [or, "happen"] in accordance with this Logos, humans are like the inexperienced when they experience such words and deeds as I set out, distinguishing each in accordance with its nature and saying how it is. But other people fail to notice what they do when awake, just as they forget what they do while asleep.</p> <p>For this reason it is necessary to follow what is common. But although the Logos is common, most people live as if they had their own private understanding.</p> <p style="text-align: right;">R. McKirahan jr.</p>	<p>Aunque esta Razón existe siempre, los hombres se toman incapaces de comprenderla, tanto antes de oírla como una vez que la han oído. En efecto, aun cuando todo sucede según esta razón, parecen inexpertos al experimentar con palabras y acciones tales como las que yo describo, cuando distingo cada una según la naturaleza y muestro cómo es; pero a los demás hombres les pasan inadvertidas cuantas cosas hacen despiertos, del mismo modo que les pasan inadvertidas cuantas hacen mientras duermen.</p> <p>Por lo cual es necesario seguir a lo común; pero aunque la Razón es común, la mayoría viven como si tuvieran una inteligencia particular.</p> <p style="text-align: right;">C.E. Lan i V. Juliá (Gredos)</p>	<p>Aunque esta razón es [así] siempre, los hombres se muestran incapaces de comprenderla, tanto antes de oírla como una vez que la han oído. Pues aunque todo acontece según esta razón, se asemejan a inexpertos al experimentar palabras y acciones tales como las que yo expongo, distinguiendo cada cosa según su naturaleza y declarando cómo es. Pues a los demás hombres se les oculta cuanto hacen despiertos, al igual que olvidan cuanto hacen dormidos.</p> <p>Por tanto, es necesario seguir lo común [es decir, lo general; pues lo común es lo general]. Pero aunque la razón es común, la mayoría viven como si tuvieran una inteligencia particular.</p> <p style="text-align: right;">J. García Roca</p>

Filosofía i poesía

1. Los presocráticos se apoyaron en gran medida en los relatos "poéticos" de Homero y Hesíodo, así como el relato "mixto" de Ferécides. Citaron a los poetas libremente (aunque no siempre de forma explícita) y a menudo (como en los casos de Jenófanes, Parménides, Empédocles y, tal vez, Tales) escribieron poesía. De los dieciocho autores (de Tales a Diógenes) incluidos en la colección de Kirk y Raven, cinco (Meliso, Filolao, Eurito, Arquélao y Leucipo) dejaron tan poca evidencia directa que hizo virtualmente imposible evaluar su estilo de escritura (aunque es posible, como Kirk y Raven demostraron ampliamente, hacer otras deducciones sustanciales respecto a su contenido). De los trece restantes, dos (Tales y Pitágoras) probablemente no escribieron nada (aunque, como se mencionó anteriormente, algunas fuentes sugieren que Tales escribió versos épicos, y la vena mística "teológica" de Pitágoras es tan bien conocida que no requiere más comentario). Uno (Heráclito) probablemente no escribió un libro, ciertamente no en la forma de una narración hilvanada, pero hablaba (y quizás escribió) en *gnomoi*, aforismos u "opiniones cuidadosamente formuladas" equivalentes a acertijos. Otro (Zenón) ideó paradojas que, aunque no son poesía, tampoco son directamente prosa. Dos (Anaxímenes y Anaximandro) escribieron en prosa, pero con un lenguaje y unas imágenes que sus sucesores describieron como "poéticos". Eso supone [descontando a los tres que escribieron en verso: Jenófanes, Parménides y Empédocles] que fueron cuatro (Demócrito, Diógenes, Anaxágoras y Alcmeón) los que escribieron en lo que podría denominarse prosa "simple". (Steven Schroeder)

2. Filosofía y poesía. El espíritu griego comenzó reflejándose en la poesía. Para la conciencia de los griegos, la imagen originaria y válida para todos los tiempos de su ser se encuentra no en una tradición de tipo religioso o político, sino en el mundo de la épica homérica. El lenguaje de la épica es el único que entienden todos los pueblos helénicos y lo que cuentan los poemas de Homero es el fundamento de la imagen de cada uno. Sería, pues, asombroso que la filosofía no hubiera brotado también de la poesía. Y, efectivamente, es esto tanta verdad, que su primer paso consiste en distinguirse de la poesía. (Olof Gigon)

3. Fuente de verdad. El primero al que podemos llamar filósofo es precisamente un poeta. Hesíodo de Ascra en Beocia, el poeta de la *Teogonía*. (...) Hay dos cosas que saben decir las musas: lo falso, con apariencia de verdad, y lo verdadero. Hesíodo recibe el encargo de decir la verdad y no de inventarse falsedades que parecen verdades y no lo son. Éste es el sentido de las palabras de las Musas. Hesíodo, con esto, se da cuenta de apartarse de Homero. El mundo de las verosimilitudes engañosas es el de Homero. Frente al niño homérico se coloca la verdad. Y por eso surge la filosofía. Puede decirse con derecho que, para la filosofía griega, a partir de Hesíodo, la épica homérica es, en cierto sentido, la imagen típica y el representante más patente de lo que no es filosofía: la abigarrada variedad de la opinión humana común, que se parece engañosamente a la verdad y que, por ello, es su enemigo más peligroso.

Y lo que es más importante: siempre que los filósofos posteriores opongan su verdad a la apariencia de verdad, cuando traigan en sus manos *logos* y no mito, nos hallamos ante herederos de Hesíodo, tomando con él parte en la batalla contra la poesía [¿mito?]. (Olof Gigon)

4. El proemio. ¿Por qué Parménides se esfuerza tanto en construir este elaborado escenario y cómo conecta esto con el mensaje filosófico de su poema? En algunos relatos mitológicos esta puerta es la entrada a la Casa de la Noche, que es donde noche y día se alternan. Cuando una se va, el otro regresa. Así que al otro lado de la puerta hay un lugar donde no es ni de día ni de noche. Esto parece apropiado, dado que el poema va a tratar de persuadirnos de que reconsideremos completamente nuestra creencia en el cambio, la diferencia, el tiempo, etc. Se nos ofrece en un lugar donde la noche y el día, los marcadores primarios del cambio y el tiempo, ya no se aplican. También es probable que Parménides nos proponga ver el viaje y las experiencias del narrador como una especie de iniciación. Se le está dejando entrar en algunos secretos muy arcanos: nada menos que en la verdadera naturaleza de la realidad. Tal vez sea necesario salir del mundo mortal para recibir este mensaje con claridad y sin impedimentos. Una conclusión importante del argumento de la diosa será que el mundo al que estamos acostumbrados es engañoso e ilusorio. Además, la verdad no es algo que se pueda aprender de cualquier fuente mortal. Los hombres están tan confundidos que sólo la revelación divina directa puede revelar la verdad. Una vez que la verdad es revelada, puede ser narrada en forma de poema. Así pues, al leer el poema de Parménides y aceptar –se espera– sus conclusiones, nos alejamos igualmente del mundo de los sentidos y del mundo de la mayoría de los hombres. (James Warren)

SELECCIÓ DE TEXTOS DELS SOFISTES

I. *Encomi d'Helena (Gòrgies)*

Helena era considerada la culpable de la guerra de Troia; Èsquil l'anomena "de naus, de guerrers, de ciutats exterminadora" (*Agamèmnon*, 687ss). Gòrgies la defensa en aquest exercici de retòrica, un dels dos més antics que es conserven (l'altre és la *Defensa de Palamedes*, també de Gòrgies).

És un discurs per a ser pronunciat; per tant, hauríeu de llegir-lo en veu alta per copsar la seua força retòrica.

(1) Perfecció de la ciutat és tenir bons ciutadans, del cos la bellesa, de l'ànima la saviesa, de l'acció el succés, de la paraula la veritat. Llur contrari n'és la imperfecció. Un home, una dona, un discurs, un fet, una ciutat, una acció, allò que és digne d'elogi ha de ser honorat amb l'elogi, allò que no n'és digne ha de ser atacat amb vituperi. Car és alhora error i ignorància difamar el que és lloable i lloar el que és difamable. (2) És, en canvi, deure de l'home dir correctament el que cal i confutar els difamadors d'Helena, dona sobre la qual ha estat unànime i concorde el testimoniatge dels poetes sabents i la fama del nom convertit en memorial de desgràcies. Pel meu cantó, jo vull, dotant una especial forma d'argumentació el meu discurs, liquidar l'acusació difamatòria i, mostrant obertament que els seus detractors són mentiders i palesant la veritat, posar fi a la ignorància.

(3) Que per natura i per llinatge fos primera entre els primers —homes i dones— la dona sobre la qual versa aquest discurs, no hi ha qui ho ignori. Sabut és, de fet, que la seva mare era Leda i el seu pare autèntic un déu, i que el putatiu un mortal, Tíndar i Zeus: aquest, pel fet que ho era, es creia; l'altre, pel fet que semblava ser-ho, era posat a discussió; l'un era el més poderós dels homes, l'altre el dominador de totes les coses.

(4) Nascuda d'uns progenitors com aquests, va tenir una bellesa semblant a una dea, i, en rebre-la, la va posseir sense amagar. En moltíssims suscità desigs d'amor, i amb el seu sol cos capfermà molts cossos d'homes d'alts designis en grans empreses: qui era posseïdor de grans riqueses, qui de glòria de vetusta noblesa, qui de bona constitució en força corporal, qui de capacitat de saviesa adquirida, tots acudiren portants per un amor delerós de victòria i per un delit invicte d'honor. (5) Qui fou, i per què i com, qui sadollà l'amor prenent per muller Helena, no ho diré, car dir a qui sap el que sap, afegeix credibilitat, mes no produeix delectança. Passat per alt, doncs, amb el relat aquell temps, abordaré el començament del discurs que estic per pronunciar i exposaré les raons per les quals era versemblant que es fes la partida d'Helena cap a Troia.

(6) Ella, de fet, féu el que féu per decisió de la Sort, voler dels déus o decisió de la Necessitat, perquè fou o bé raptada amb violència o bé persuadida amb paraules, o bé captivada per l'amor. Si, doncs, va ser degut a la primera causa, el culpable es mereix ser inculpat, car és impossible d'evitar la pruija d'un déu amb la previsió humana. Car és natural, no que el més fort sigui impedit pel més dèbil, sinó que el més dèbil sigui dirigit i guiat pel més fort: que el més fort guïi, que el més dèbil segueixi. Però la divinitat és superior a l'home en força, en saviesa, en totes les coses. Per tant, si s'ha d'imputar l'acusació a la Sort o a la divinitat, hem d'absoldre Helena del deshonor.

(7) Si fou raptada amb violència, o violentada contra tota llei, o ultratjada contra tot dret, és evident que el raptor fou el culpable per haver-la ultratjat i que la raptada fou infortunada per haver estat ultratjada. Per tant, aquell que com un bàrbar emprengué una empresa bàrbara es mereix un càstig de paraula, de llei i de fet: de paraula que sigui acusat, de llei infamat i de fet castigat. Ella, en canvi, que ha estat violentada, que ha estat privada de la

pàtria i que s'ha vist òrfena dels seus estimats, ¿com no serà amb raó abans compadida que difamada? Car aquell féu el mal, ella el sofrí. És, doncs, just que ella sigui la compadida, ell abominat.

(8) Si la paraula va persuadir-la i enganyà la seva ànima, no és difícil tampoc de defensar-la i d'alliberar-la de la culpa, de la següent manera: La paraula és un poderós sobirà que amb un cos petitíssim i del tot invisible porta cap a obres realment divines, ja que pot fer cessar la por, llevar la dolor, infondre gaudi i inspirar compassió. Que això és així, passo a demostrar-ho. (9) Cal, efectivament, que sigui demostrat a l'opinió dels escoltadors. Considero i defineixo la poesia en totes les varietats, un discurs amb metre. Als qui l'escolten, els penetra un calfred ple de terror, una commiseració que regalima llàgrimes i un sentiment que es complau en la dolor. Davant situacions agradables o tristes de persones o coses, l'ànima experimenta, per mitjà de la paraula, una sensació peculiar. Au, però, passem d'un argument a un altre. (10) Car els encanteris d'inspiració divina que es realitzen amb paraules aporten plaer, aparten la dolor. Car el poder de l'encanteri, quan va acompanyat de l'opinió de l'ànima, la captiva, la persuadeix i la transforma amb la seva seducció. Dues arts de seducció i fetilleria han estat trobades, que són els errors de l'ànima i els enganys de l'opinió. (11) Quants a quants i de quant han persuadit i segueixen persuadint, forjant un discurs enganyador! Car si tots en tot posseeixen el record del que ha passat, la consciència del present i la previsió de l'avenir, el discurs no seria semblantment semblant: avui no hi ha una via que faciliti el record del passat, l'anàlisi del present, ni l'endevinació de l'avenir. De manera que en relació a la majoria dels casos, la majoria dels homes fa de l'opinió consellera de l'ànima. Però l'opinió, vacil·lant i insegura, encercla amb situacions vacil·lants i insegures els qui s'hi recolzen. (12) ¿Quin motiu pot impedir, doncs, de pensar que Helena va ser arrossegada per paraules afalagadores, no per pròpia voluntat, con si hagués estat raptada amb violència? Amb això es pot veure la força de la persuasió: d'inexorabilitat no té la forma, però en té la potència. Car el discurs que ha persuadit l'ànima, coacciona l'ànima que ha persuadit a obeir el que li ha estat dit i a aprovar les coses que es feien. Qui ha persuadit, doncs, pel fet d'haver coaccionat, és culpable, mentre que qui fou persuadida, pel fet d'haver estat coaccionada per la paraula, és difamada gratuïtament. (13) I ja que la persuasió quan s'ajunta a la paraula impressiona l'ànima tal com vol, cal informar-se, per començar, dels discursos dels filòsofs naturalistes, els quals, opinió rere opinió, destruint-ne una i forjant-ne una altra, fan que les coses increïbles i obscures es facin manifestes als ulls i l'opinió; en segon lloc, cal adonar-se dels irresistibles debats oratoris en els quals un sol discurs, per ser escrit amb art, no per ser pronunciat segons veritat, delecta i convenç una gran audiència; en tercer lloc, cal considerar les discussions filosòfiques, en les quals s'evidencia també amb quina rapidesa el pensament fa canviar fàcilment la confiança recolzada en l'opinió. (14) El poder de la paraula té la mateixa relació amb la disposició de l'ànima que la regulació de les medecines amb la natura del cos. Car, així com els diversos fàrmacs eliminen del cos els diversos humors, i alguns fan cessar la malaltia, altres la vida, de la mateixa manera els discursos, uns produeixen dolor, altres goig, altres terror, altres disposen els oients a la gosadia, altres enverinen i fetillen l'ànima amb alguna persuasió malvada.

(15) Vet ací referit que si Helena fou persuadida amb un discurs, no era culpable, sinó infortunada. Exposaré ara la quarta causa amb el quart raonament. Si fou amor, de fet, qui féu l'acció, no serà difícil d'esquivar l'acusació d'error que se li imputa. Car la natura del que veiem no és com nosaltres volem, sinó tal com s'escau a cada cosa: per mitjà de la vista, l'ànima, en la seva manera de ser, en rep l'empremta. (16) Per exemple, si la vista percep guerrers enemics i enemic abillament amb armes enemigues de bronze i acer, aquest per a la

defensa, l'altre per a l'atac, es trasbalsa i trasbalsa l'ànima, fins al punt que sovint hom s'escapa esporuguit com si el perill fos imminent. Car la força de costum de la norma es veu suplantada per la por derivada de la visió, la qual, quan arriba, fa descurar fins i tot la bellesa discernida per mitjà de la norma i el bé que sorgeix per mitjà de la justícia. (17) És així que alguns, a la vista de coses paoroses, perden en aquell moment l'enteniment que encara posseïen: fins a tal punt que el terror apaga i anul·la el senderi. Molts, llavors, es precipiten en vans afanys, terribles malalties, inguaribles follies: així la vista ha inscrit en llur pensament les imatges de les coses vistes. En fi, prescindeixo de moltes coses espantables; aquelles de les quals prescindeixo són semblants a les que he referit. (18) Per altra part, els pintors delecten la vista quan de molts colors i cossos produeixen a la perfecció un sol cos i una sola figura. La creació d'estàtues humanes i la fabricació d'imatges divines ofereix als ulls un plaent espectacle. Així, hi ha coses que de natural entristeixen la vista, d'altres l'alegren. Moltes coses poden forjar en molts l'amor i el desig de molts objecte i persones. (19) Així doncs, si l'ull d'Helena, delitat per la figura d'Alexandre, va transmetre a la seva ànima un desig i una porfídia d'amor, ¿què hi ha de meravella? Si l'amor és un déu, ¿com serà capaç de refusar i de resistir la divina potència dels déus que és més dèbil que ells? En canvi, si l'amor és una malaltia humana i un ofuscament de l'ànima, no ha de ser bescanviat com una culpa, sinó tingut per una desventura. Car ve com ve, per predacions de la sort, no per decisions de la intel·ligència, per coaccions de l'amor, no per inventives del giny.

(20) ¿Com, doncs, s'ha de considerar just el vituperi que ha colpit Helena, la qual, tant si féu el que féu enamorada o persuadida per un discurs o raptada per la força o coaccionada per una coacció divina, és completament exempta de culpa?

(21) Amb el discurs he eliminat la infàmia d'una dona, m'he mantingut en la norma que m'havia proposat al principi del discurs. He intentat de dissipar la injustícia d'un vituperi i la ignorància d'una opinió. He volgut redactar un discurs que fos un encomi per a Helena i un entreteniment per a mi.

- Fes un resum del discurs que reculla les diferents parts del raonament de Gòrgies per a exculpar Helena.

II. *Del no-ésser, o De la natura (Gòrgies)*

(68) Tampoc no és, però, que l'ésser és. Car si l'ésser és, és o bé etern o bé generat, o etern i generat alhora. Però no és etern ni generat ni les dues coses alhora, segons demostrarem. Així, doncs, l'ésser no és. Efectivament, si l'ésser és etern (car hem de començar per aquí), no té cap principi. (69) Car tot el que es genera té un principi, però, com que l'etern resulta ser ingenerat, no té principi. Com que no té principi és infinit. I si és infinit, no és enlloc. Car si és en algun lloc, aquell en el qual és, és diferent d'ell, i així l'ésser contingut per quelcom tampoc no serà infinit. Car el continent és més gran que el contingut; però res no és més gran que l'infinit; de manera que l'infinit no és enlloc. (70) Tampoc, però, no és contingut en si mateix. Car allò que conté i allò que és contingut serà el mateix, l'ésser esdevindrà doble, lloc i cos —lloc és el continent, cos el contingut. Però això és absurd. Per tant, l'ésser no és en si mateix. De manera que si l'ésser és etern, és infinit, i si és infinit, no és enlloc, i si no és enlloc, no és. Per tant, si l'ésser és etern, no té principi.

- Sabries reconstruir lògicament l'argument? No és fàcil, per tant no patisques si no ho aconsegueixes. Amb pensar-hi és suficient.

III. *Raonaments dobles (anònim)*

1. Del bé i el mal

(1) Dobles raonament són formulats a l'Hèl·lade pels qui fan filosofia en relació al bé i al mal. Uns afirmen que una cosa és el bé, una altra el mal; altres que és el mateix, que per a uns és el bé, per a d'altres el mal, i per a una mateix persona, tantost és bé, tantost és mal. (2) Personalment estic d'acord amb aquests darrers. Miraré d'examinar-ho a partir de la vida humana, la preocupació de la qual és l'aliment, la beguda i els plaers de l'amor. Efectivament, aquestes coses són un mal per a un malalt, per a un de sa i per a un necessitat són un bé. (3) La intemperància es aquestes coses és un mal per las intemperats, és un bé per als comerciants i per als que se'n lucren. La malaltia és un mal per als dèbils, un bé per als metges. I la mort: un mal per als que es moren, un bé per las de les pompes fúnebres i fossers. (4) El treball de camp: quan produeix fruits abundants és un bé per als camperols, un mal per als mercaders. Que els vaixells de càrrega col·lisionin i s'estellin és un mal per a l'armador, un bé per als constructors de navilis. (5) Més encara: que el ferro vell es rovelli, s'esmussi i s'espatlli, per a tothom és un mal, un bé per al forjador. Que la vaixella es trenqui, per a tothom és un mal, per las ceramistes un bé. Que les sabates es gastin i es foradin, per a tothom és un mal, per al sabater un bé. (6) Així mateix en els agons esportius, artístics i guerrers: per exemple, en la competició de la cursa a l'estadi, la victòria és un bé per al vencedor, un mal per als derrotats. (7) I el mateix

pel que fa a lluitadors, a pugilistes i a tots els artistes; per exemple, el triomf en la ciutadària, és un bé per al vencedor, un mal per als derrotats. (8) En la guerra (i per començar parlaré dels fets més recents), la victòria que els espartans aconseguiren sobre els atenesos i llurs aliats, per las espartans fou un bé, per als atenesos i llurs aliats un mal. La victòria que els grecs aconseguiren sobre el persa, per als grecs un bé, per als bàrbars un mal. (9) Així mateix, la captura de Troia, per als aqueus fou un bé, per als troians un mal. I el mateix en relació als successos de tebans i argius. (10) La lluita dels centaures i làpides, per als làpides fou un bé, per als centaures un mal. La lluita i victòria que s'explica dels déus i gegants, per las déus fou un bé, per als gegants un mal.

(11) Es formula un altre raonament segons el qual una cosa és el bé, una altra el mal, que així com el nom és diferent, també la cosa. Personalment faig la següent precisió: em sembla que no és gens clar què és el bé i què és el mal, si és que són una mateixa cosa i no diferent. Seria, per cert, ben estrany. (12) Penso que, en cas de sostenir-ho, no podria respondre a qui li preguntés:

— Digues, ¿els teus pares t'han fet ja algun bé?

— Molts i grans — respondria.

— Doncs bé, els ets deutor de molts i grans mals, si el bé és idèntic al mal. (13)) doncs, ¿has fet ja mal als enemics?

— Molts i grans.

— Així doncs, els has fet grans béns. (14) Au, respon-me també això: ¿no és veritat que tens compassió dels pobres, perquè tenen molts mals, i, a l'inrevés, que els consideres feliços perquè gaudeixen de molts béns, car és la mateixa cosa el bé i el mal?

(15) Res no impedeix que el Gran Rei es trobi en la mateixa situació que els pobres, car els molts i grans béns són per a ell molts i grans mals, si és el mateix el bé i el mal. Això mateix sigui dit en relació a tot. (16) Puc passar revista per cada cosa, començant pel menjar i beure i pels plaers de l'amor. Car la seva pràctica és un bé per a ells, si és el mateix el bé i el mal. Per als malalts estar malalts és un mal i un bé, si és el bé és idèntic al mal. (17) I així quant a totes les coses, tal com ha estat dit en el raonament anterior. Ara no dic què és el bé, sinó que m'esforço a ensenyar que el bé i el mal no són la mateixa cosa, sinó que l'un pot ser l'altre.

- Explica com s'argumenta que el bé i el mal són i no són la mateixa cosa. Quin raonament et sembla més convincent? Et pareix que l'autor vol que guanye la discussió aquest raonament?

IV. Sobre els déus

A. "Hi havia un temps, quan desordenada era la vida dels homes, com de bèsties, esclava de la força, quan premi no hi havia per als bons, ni es castigaven els dolents. Llavors, a parer meu, els homes estipularen lleis sancionadores per tal que la justícia senyora fos de tothom per un igual i tingués esclava la sobergueria, i si algú delinquia, que fos castigat. Llavors, com que les lleis només els privaven de cometre accions violentes en públic, però cometien-les d'amagat, és per això, suposo jo, que algun home astut i de savi disseny, per primer cop excogità el temor dels déus per als mortals per tal que els roïns, si d'amagat feien, deien o pensaven quelcom, tinguessin algun objecte de por." (Críties, B25)

- Com explica Críties l'origen de la religió?

B. "Els antics consideraren déus el sol, la lluna, rius, fonts i, en general, tot el que és útil a la nostra vida pel profit que se'n deriva, de la mateixa manera que els egipcis el Nil." (Pròdic, B5)

- Com explica ara Pròdic l'origen de la religió?

C. "Dels déus no sabia dir si existeixen o no existeixen, perquè moltes coses prohibeixen saber-ho, tant l'obscuritat de la qüestió com la brevetat de la vida humana" (Protàgores, B3)

- Quina actitud adopta Protàgores respecte de la divinitat? Com la fonamenta?